ЛІТЕРАТУРА

1. Брюгген В. Шлях прозаїка. До 75-річчя Юрія Шовкопляса / В.Брюгген // Прапор. – 1978. – № 2. – С. 125-127.
2. Гельфандбейн Г. Ішов назустріч новому. / Г.Гельфандбейн // Літературна Україна. – 1983. – № 13 (31 березня) – С. 4.
3. Голубєва З. Таланту квітнути / З.Голубєва // Соціалістична Харківщина. – 1963. – № 26 (6 лютого). – С. 4.
4. 22 червня – 9 травня. Письменники України у Великій Вітчизняній: Бібліографічний довідник. – К., 1980. – 383 с.
5. Кенігсберг М. "Людина живе двічі". На здобуття Шевченківської премії / М.Кенігсберг // Радянська Україна. – 1965. – № 49 (2 березня). – С. 3.
6. Клоччя А. Юрій Шовкопляс – "Починається юність" / А.Клоччя // Літературний журнал. – 1939.– № 8 (Серпень). – С. 101-108.
7. Ларін Д. Талант сучасний, яскравий, сильний. Письменнику Ю.Ю.Шовкоплясу – 75 років / Д.Ларін // Соціалістична Харківщина. – 8 лютого. – 1978. – С. 4.
8. Олександров В. Майстер психологічної прози. До 80-річчя з дня народження Юрія Шовкопляса / В.Олександров // Прапор. – 1983. – № 2. – С. 125-126.
9. Радченко В. Юрій Шовкопляс і його роман "Інженери" / В.Радченко // Шовкопляс Ю.Ю. Інженери. – К., 1956. – С. 481-493.
10. Савченко Ю. Скоростиглий плід / Ю.Савченко // Критика. – 1929. – № 12 (грудень). – С.62-73.
11. Сивокінь Г. Інженери тридцятих років / Г.Сивокінь // Ю.Ю.Шовкопляс. Інженери. Роман. –К.: Дніпро, 1967. – С. 5-13.
12. Смілянський Л. Роман Ю.Шовкопляса "Починається юність" / Л.Смілянський // Літературна газета. – 1938. – 30 березня. – С. 4.
13. Собко В. З дистанції десятиріч / В.Собко // Літературна Україна. – 1963. – №11 (5 лютого). – С. 3.
14. Українська радянська література / За ред. П.П.Кононенка та В.В.Фащенка. – К.: Вища школа, 1979. – С. 317-318, 533.

УДК 373.5:821.161.2

"ВОСКРЕСНУТЬ І ПЕРЕМОГТИ": ВИВЧЕННЯ РОМАНУ ЛІНИ КОСТЕНКО "БЕРЕСТЕЧКО" В ШКОЛІ

Лілік О.О., аспірант

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка

Автор статті робить спробу проаналізувати роман у віршах "Берестечко" Ліни Костенко в контексті філософської системи екзистенціалізму і пропонує систему уроків аналізу твору в 11 класі загальноосвітньої школи.

Ключові слова: екзистенціалізм, екзистенція, "межова ситуація", семінар, методи навчання.

Лилик О.А. "ВОСКРЕСНУТЬ И ПОБЕДИТЬ": ИЗУЧЕНИЕ РОМАНА ЛИНЫ КОСТЕНКО "БЕРЕСТЕЧКО" В ШКОЛЕ / Черниговский национальный педагогический университет имени Т.Г.Шевченко, Украина.

Автор статьи делает попытку проанализировать роман в стихах Лины Костенко "Берестечко" в контексте философской системы экзистенциализма и предлагает систему уроков анализа произведения в 11 классе общеобразовательной школы.

Ключевые слова: экзистенциализм, экзистенция, "граничная ситуация", семинар, методы обучения.

Lilik O.O. "VOSKRESNUT' I PEREMOHTY": THE STUDING OF THE NOVEL "BERESTECHKO" BY LINA KOSTENKO AT SCHOOL / Chernigiv National Pedagogical University named after T.G.Shevchenko, Ukraine.

The author tries to analyze the novel in poems "Berestechko" by Lina Kostenko in context of existentialism philosophical system and offers the lessons system of the analysis for the novel in the 11th grade of the secondary school.

Key words: existentialism, existential, limiting situation, seminar, teaching methods.

С.Булгаков стверджував, що історія – це не лише хронологія, яка відраховує зміну подій, це життєвий досвід, досвід добра і зла, який є необхідною умовою духовного розвитку. Отже, історична й культурна спадщина має першочергове значення для народу, який прагне сконструювати своє власне майбутнє: щоб зрозуміти проблеми українського сьогодення нам необхідно звернутися до історії української державності і там шукати витоки сучасних проблем та шляхи їх розв'язання. Оскільки тривалий час твори українських істориків (М.Грушевського, М.Костомарова та інших) були недоступні для широкого загалу, їх замінили історичні романи: саме вони формували в народу уявлення про події української минувшини. Одним з таких творів і є роман у віршах Л.Костенко "Берестечко".

М.Жулинський так описав процес створення роману: "Історія так настирно просилася в її сни, так голосно говорили мертві у цих болісних сеансах пам'яті, що витримати волання мертвих про озвучування їхніх зневажених домагань у свідомості було несила... Їхні голоси, їхній біль і печальна безнадійність жалять душу поетеси, і вона викликає ночами ці голоси образним словом, яке вона пошле "меж люди" в надії звільнитися від цього тихого чи німого крику пораненого в генетичне серце українського етносу".

С.Барабаш стверджував, що "Берестечко" – унікальне явище в українському культурному просторі, адже він належить одночасно філологам, історикам, філософам, психологам і всім читачам водночас. Роман був створений ще в 1966-67 роках, але потім ще не раз дописувався, аж поки побачив світ у 1999 році. Варто зазначити, що твір не отримав належної йому уваги дослідників, спостерігаємо лише поодинокі спроби (Л.Ромащенко, О.Горчак, С.Барабаш, О.Ковалевського) проаналізувати жанрову своєрідність твору, особливості його образної системи й поетики. Перспективи вбачаємо в дослідженні художніх особливостей роману, зокрема проблеми художньої системи, в межах якої він створений. Аналіз історичного й суспільного контексту, історії створення й тексту "Берестечка" дає змогу охарактеризувати його як екзистенціальний твір.

О.Пахльовська вважає шістдесятництво українським відгалудженням екзистенціалізму як найпотужнішої філософської течії XX століття: у творчості багатьох письменників-шістдесятників (В.Стуса, Р.Андріяшика, В.Шевчука, В.Дрозда) присутні екзистенціальні категорії. Межові ситуації, в яких перебували митці, сформували відповідне світовідчуття і знайшли своє відображення в художніх творах.

О.Ковалевський, досліджуючи роман Ліни Костенко, стверджує, що він увібрав у себе не лише великий історико-суспільний матеріал, що склав його змістову основу, а й матеріал "автобіографічний", сповідальний, який по-своєму відбиває творчий і душевний стан авторки [11, 68]. Тобто, художній твір дає можливість письменнику виразити те найсокровенніше, що він носить в собі, а читачам – зануритись у внутрішній світ героїв художнього твору і його автора.

Л.Ромащенко визначає жанр твору Л.Костенко як соціально-психологічний історичний роман у віршах [4, 45]: на фоні історичних подій аналізуються суспільні проблеми козацької держави, відносини різних соціальних груп, а одночасно розкривається характер і переживання гетьмана Б.Хмельницького.

У центрі уваги письменниці – Б.Хмельницький, якого вона прагне прагне показати не як політика чи полководця, батька чи чоловіка, а як унікальну і неповторну особистість з властивими лише їй переживаннями, муками, пристрастями, радощами і болями. Іншими словами, письменниця робить спробу зануритись в душу Богдана, зрозуміти його душевні муки, дослідити і пізнати його екзистенцію.

Після поразки козацького війська під Берестечком (28 червня – 10 липня), Б.Хмельницький до кінця липня перебував в полоні, доки хан не отримав за нього викуп. Після визволення гетьман поїхав на Україну і, прибувши в містечко Паволоч, три дні і три ночі непробудно пив. У творі описані події саме цих трьох днів, ті рефлексії, спогади і роздуми, які він пережив: "Хто свічку тепер поставить за душу мою хмільну? Я, гетьман Богдан Хмельницький, розбитий під Берестечком. сиджу у старій фортеці і долю свою кляну" [1, 27], "Тепер сидиш самотній, невладущий і п'єш, як трахтемирівський дячок" [1, 5]. "Порубаний зброяр руїну стереже. То ми тут і лишились на горі, в урочищі, що зветься Гончарі. Та й живемо. Вже третій день. Давно. Спимо на сіні. Тут всього задосить. Вода з ріки. В пивницях є вино Шрамко чутки із Паволочі носить" [1, 26]. Тимчасова ізоляція дає можливість Богданові Хмельницькому заглянути глибше в себе, осягнути масштаби власної поразки і при цьому не забути, що йдеться не лише про гетьманську булаву, а більше – про Україну. Гетьман живе в старій фортеці, яка колись знала битви і облоги, перемоги і поразки, а зараз перетворилась на руїну: Богдан порівнює себе з нею: йому здається, що він вже теж, як стара фортеця, нікому не потрібен і ні на що не годен: "Руїна сам. Живу серед руїн" [1, 112], "Тепер мені кінець. Життя мене скасує. Руйновище фортець найбільш мені пасує" [1, 110].

У "Берестечку" відсутній наскрізний сюжет, він фрагментарний; оповідь ведеться від першої особи, як роздум, спогад, сповідь гетьмана, який болісно переживає поразку. Для роману характерний наскрізний внутрішній монолог, не строго хронологічний виклад подій, а вільний рух в часі, спогади в спогадах,

одверта полеміка з попередниками й нащадками. Це все надає твору сповідальних інтонацій. Час сповіді, молитви чи заклинання породжується кризовою ситуацією, чи то індивідуального чи суспільного характеру [10, 192]. Після Берестечка в такій ситуації знаходилось і українське суспільство, і сам гетьман. Момент сповіді настає під час прозріння або від усвідомлення вчиненого зла, або не вчиненого добра. Гетьманова сповідь ґрунтується з одного боку на правдивості, щирості, одвертості, а з другого, - на каятті в проступках.

Битва, переживання поразки, загибель війська стали для гетьмана межовою ситуацією: "Я пережив усе − полон, поразку, відчай. Приниження – це те, від чого я вмирав" [1, 73]. Як стверджує Ліна Костенко, після Берестечка постає інша людина: спочатку Хмельницькому здається, що його душа опустіла і його вже нема як гетьмана, як Богдана, як особистості: "Моя душа як випита карафа. Здається, я вже кам'янію теж" [1, 36], "Яка самотність! З темрявою злився. Мене нема. Я згарище. Я дим" [1, 108], "Я вже не я. Мене вже улелекали. Уже рука не вдержить булави" [1, 5]. Але потім ми розуміємо, що просто відбулась переоцінка всіх життєвих цінностей: ті почуття й емоції, те душевне потрясіння, яке пережив гетьман, змінили його, він вже не міг бути колишнім, таким, яким був до Берестечка. Якщо до цієї битви можливо поряд зі справою служіння народу було присутнє якесь честолюбство, прагнення слави, бажання помсти, то тепер гетьман дивиться на все по-іншому: "Я нині вже не той. Мені вже не до слави"[1, 32].

Богдан, як екзистенціальний герой в межовій ситуації, переживає весь спектр екзистенціальних станів. Він почувається самотнім: "Убиті коні… потязі боліт… і я один на всенький кругосвіт…" [1, 31], "Немає війська. Всі — у розпорошку. Один в біді… Один — як на воді" [1, 5], "Розбиті, сумні, розпорошені, бредуть до своїх родин. А я, переможений гетьман, сиджу тут, як перст, один" [1, 46]. Про відчай гетьмана свідчать такі слова: "Віджив літа. Вже сиві мої скроні. Всього в житті траплялося мені. Був у тюрмі. В турецькому полоні. Але в такій безвиході ще ні" [1, 17].

Гетьман переживає внутрішню драму, його мучить питання: чому програли битву? "Моя вина. Мій гріх перед людьми. Усе ж було за нас. Чому ж програли ми?!" [1, 6]. Прагне знайти пояснення: "Якби не ті заклепані гусари…якби не зрадив хаповитий хан… якби ж він був ощадніший на вдари. мій кривдами рокований талан! Якби не дощ… якби не ремст і розбрат.. якби хоч трохи глузду під чуби.. Якби старшини не пішли урозбрід… якби, якби, якби, якби, якби!!!" [1, 6]. "Душа гортає тисячі причин. І чим я, чим я, чим поразку цю спокутую? Свою провину виправдаю – чим?! Що був туман? Що третій год розруха? Що військо потерпало від дощу? Кому скажу і хто мене послуха? Чи ж думав я, що край занапащу?!" [1, 103]. Навіть описи природи відображають смуток, відчай і самотність гетьмана і всієї країни: "Поля одсиріли від мряк. Над ними небо мов сіряк. По самий обрій туга, туга, туга.. Таке безлюддя марне і смутне. Ніде нема ні коника, ні плуга, хіба що полем заєць дремене" [1, 19]. "Над полем вітер віє тоскно, і дощ вже сам собі набрид. Не опливе на руки воском священна тиша панахид. Діждало поле свого літа!.. І вбитим арміям обом тінь мовчазного кармеліта рахує чорним рукавом…" [1, 29].

Як справжній лідер, Богдан усвідомлює свою відповідальність за народ, переживає за нього: "Але ж яка біда цьому народу! Що він біду міняє на біду. Бо хтозна, чи він знайде там свободу, чи ще одну збудує слободу" [1, 22]. "Чи й біля божого престолу біда народ наш доганя?!". Богдан кається через жертви, переживає за загиблих, за непохованих, які лежать на полі під Берестечком, за тих, що потрапили в полон: "А хто ж вас, хлопці, зміряє очеретиною? Хто в чистім полі витеше труну? Хто пом'яне сльозою, хто четвертиною? Хто заболить словами об струну? Хто вас впізнає у кривавім клоччі? Хто крім дощів поткнеться вас обмить? Хто гайворонням вицабані очі червоною китайкою затьмить? Які ж вас дзвони одридають? Хто проведе у Божу путь? Своїх – то з честю поховають А наших – просто загребуть. Назвуть вас зрадниками, страдники, імено ваше осквернять. А раз ви зрадники, то й зрадники, то можна й землю зарівнять. Та не яку ж, а вашу власну, що ви за неї полягли Ви ж до чужих земель не сласні. – кого ж ви зрадили коли?! Яку порушили угоду, чого хотіли не свого? Таж зрадник власного народу – хто вірний ворогу його!" [1, 30]. І за тих дівчат і жінок, яких турки захопили в ясир і погнали на турецькі базари: "А ті усі дівчата й молодиці, що їх у Кафі туркам продадуть, що їх на чорноморські торговиці, сирицею пов'язаних, ведуть?!.. Яка душа це видержить, не знаю. Вони ячать, благають: захистіть! Простіть мене. Від Ворскли до Дунаю. По саме море, по Стамбул простіть!" [1, 20]. Переживає і за тих, кому доводиться жити в цей час, час війн і руйнацій, терпіти всі тяготи такого життя і знущання польських панів, які почали повертатись до своїх маєтків: "Вночі скриплять вози. Переселенці їдуть. Світ за очі, покидавши своє. Шукати Україну в Україні. десь має ж бути, десь вона та є! Своя. Свобідна. Ще не занапащена" [1, 21].

Гетьман картає себе, допитуючись, чому він не скористався нагодою для отримання ще більших привілеїв для козацької держави: "Я так був употужився на ляха, За ці роки я так їх перетряс. Чому ж не взяв я шапку Мономаха У свій найвищий, зоряний свій час?" [1, 18]. І сам критикує себе за поступки полякам, за недостатню рішучість і радикальність, за рабський дух, якийсь десь існував в глибині його єства: так, у битві під Зборовом перевага була на боці козаків, польське військо було майже розгромлене, але гетьман не взяв від цієї перемоги максимум: "І тут я раптом сумнівам уліг. В мені підданець гетьмана презміг. І звичка, звичка, спадок всіх неволь, болото… жаба… все ж таки король. Я крикнув: – Згода! – і

одвів полки. Як водяні цибаті павуки, забігало те панство по болоту. Я повернув їм гонор і свободу" [1, 77].

Свобода, одна з головних категорій екзистенціалізму, у романі постає в двох аспектах: свобода як незалежність і самостійність рідної землі від панування Речі Посполитої і утисків магнатів. Тут гетьман зауважує, що він не прагне чужого, не прагне завоювати чужі землі і маєтки, єдине його прагнення – здобути свободу для рідної землі, так він пояснює причину початку війни і її основну мету: "Не темний бунт, Не чорне віроломство Не на розбій нагострені шаблі, не ради слави і не задля помсти, – а за свободу рідної землі!" [1, 92]. "Але ж, на лихо, я не прагнув трону Свободи прагнув, честі і ума. Та й хто гризеться за корону, у тому величі нема" [1, 84]. З іншого боку свобода постає як духовна категорія, що міститься в душі кожної людини, а це і є справжня свобода в розумінні філософів екзистенціалістів: "І знов на нас якась лиха година. І знов свобода зрубана на пні. Ох, у житті свобода лиш єдина, одна свобода – та, що у мені!" [1, 87].

Богдан Хмельницький розуміє, що незалежність поляки не дадуть українцям добровільно: "Я знаю грамоту свободи – її підписують мечі!" [1, 39]. І от коли здавалось би після першого етапу війни в кінці темного тунелю для українського народу з'явилося довгоочікуване світло свободи, як раптом Берестечко перекреслило все: "Боролись ми. Боролись наші предки. Вже наших втрат неміряне число. А знов свободу починай з абетки. А знову скрізь те саме, що й було" [1, 87]. "Все як у прірву. Корсунь, Жовті Води. І що не шлях, то вічний манівець. От тільки хопим дещицю свободи, і знову, знову все іде в нівець!".

Ліна Костенко вказує на проблеми козацької держави, які є актуальними для України й на сучасному етапі. Вона ставить питання, чому ж українці навіть за найсприятливіших умов не можуть побудувати і зберегти власну державу, і виходить, що причини не тільки зовнішні. Проблематика "Берестечка" дуже широка: відносини народу і лідера, рівність і свобода, вірність і зрада, гріх і спокута, сім'я і держава, мова, ставлення до жінки, проблема бездержавності і здатності українців до створення власної держави, відносини з сусідами, міжусобиці між козацькою старшиною.

Цікаво Ліна Костенко формулює проблему відносин народу і лідера. "Як я втомився бути все на людях! Важке це діло — влада, булава. То вони люблять, то вони не люблять. То всяк тебе ще й брудом облива. Умри за них, і то їм буде мало. Усе віддай – обізвуть хитруном. Видать, це наше неподільне право – своїх гетьманів обкидать багном" [1, 100]. "О Боже мій! А в світі ж є народи, своїм великим знаючі ціну" [1, 100]. Богдан порівнює український народ з єврейським, а себе з Мойсеєм, тільки наголошує на тому, що землю обітовану нам шукати не треба, не треба ходити по пустелі, наша земля тут, дана нам Богом, треба тільки вміти її захистити.

Гетьман не ідеалізує український народ, він об'єктивно вказує на всі його негативні риси, але незважаючи на це любить його: "Я знаю свій народ. Кляну його пороки. Але за нього Господа молю!" [1, 124].

Одна з головних проблем – відносини з сусідами: "Не пощастило нашому народу. Дав Бог сусідів, ласих до нашесть. Забрали все – і землю, і свободу. Тепер забрати хочуть вже і честь….Тепер у нас господарями гості, вони людей тут мають за рабів" [1, 111]. "Для них ці землі тільки ласий кусень. Та люд сумирний десь там по хатах. Жили-були. Об'їли нас як гусінь. Ще й поганьбили по усіх світах" [1, 122]. У Ліни Костенко позиція Богдана зрозуміла: він не хоче приєднуватись до Москви, розуміє суть цієї угоди і її наслідки: "Ні, Ганно, ні! Аби лиш не з Москвою. Хай Україну чаша ця мине. Вже краще з турком, ляхом, із Литвою, бо ті сплюндрують, а вона ковтне. Це чорна прірва з хижою десницею, смурна од крові, смут своїх і свар, готова світ накрити, як спідницею Матрьоха накриває самовар" [1, 145], імперську політику Росії він характеризує дуже вдало: "Сусід північний, хижий і великий. Дрімучий злидень, любить не своє. Колись у греків Янус був дволикий. А в цих орел двоглавий. Заклює" [1, 111]. "ле ж проливши стільки крові, уже б їм личив двоголовий крук!" [1, 126].

Богдан Хмельницький вдало характеризує польських ватажків, звертаючи увагу на їхні вади, але символом зради в романі "Берестечко", як і в "Марусі Чурай", виступає князь Ярема Вишневецький, нащадок Дмитра Байди-Вишневецького. Ярема, будучи магнатом, дуже впливовою і незалежною людиною, яка могла ставити умови навіть королю, не тримався свого коріння, прийняв католицтво, володів великими маєтками на території України і не хотів втрачати своїх земель та прибутків від них. Для Хмельницького він найгірший, адже іде війною проти власного народу: "Король, султан, визискувач, торгаш, гнобитель, кат, загарбник войовничий – то все чужі. А Вишневецький – наш. І ось тому для мене він найгидчий" [1, 94].

Хмельницький постає як унікальна особистість – велика в політиці, військовій справі, у коханні і славі. Характер гетьмана багатогранний, але домінує в ньому патріотичне начало і турбота про долю народу. Богдан Хмельницький, як екзистенціальний герой, робить вибір, який визначає всю його подальшу долю і після якого він вже належить не собі, не рідним, а народу. Ліна Костенко стверджує, що "Вибираєм ми дорогу. І вона нас вибира" [1, 39], тобто, доля народного лідера судилася Богдану небом і він її прийняв.

Гетьман пояснює, чому він почав цю війну: його серце боліло, коли він бачив, що чинять в Україні польські пани: "І я повстав. Душа спитала – доки?! Втопили край у підлості і злі. І я сказав: чужинці, дайте спокій. Не сійте зради на моїй землі" [1, 109]. Він говорить, що це не загарбницька війна, а оборонна, до якої його змусили: "…був я приневолений хопитись за оружже. І це кровопролиття тут почали не ми" [1, 89]. Почав війну Хмельницький не заради особистої вигоди, чи слави: "о, не за себе ж я молився і не для себе ж я живу! Для себе – жив би я в Суботові, в ставку розводив коропів. Та й чорт із нею, із свободою, щоб я за неї так терпів!" [1, 41]. Навпаки, можливо через це гетьманство, через цей важкий хрест він не мав душевного спокою і простого людського щастя, не був достатньо дбайливим чоловіком і батьком, через що і сталася зрада Гелени. Але жити по-іншому Богдан не може, він усвідомлює своє призначення і приймає його: "І жити міг лиш так, а не інак. І вів людей. Якщо це знак обранства – який важкий і невблаганний знак!" [1, 83].

Причину поразки Б.Хмельницького варто шукати не тільки в перебігу битви, вона значно глибше: "Ось я такий і воював. В мені було зерно поразки" [1, 62], "Я спопелів. Я вже не був собою. Я тяжко пив і думав про одне. Щоб так на глум, напередодні бою, перед козацтвом виставить мене!" [1, 73]. Цей надлом стався з гетьманом коли він дізнався про те, що Тиміш стратив Гелену за зраду. Богдан переживає відчай і, як писав П.Загребельний, кілька днів перебуває у напівсвідомому стані, тому втрачає кілька можливостей розбити окремо частини польського війська і підпускає королівську армію дуже близько. Гетьман почуває себе спустошеним: "Та я ж без тебе тут лишився як пожарище на снігу!.." [1, 55]. "То що ж ти серце із мене вийняла? Ти ж мені душу всю запомийнила" [1, 60]. Коли він згадує про Гелену, навіть влада здається йому тягарем, він розуміє, що якби не гетьманство, було б у нього особисте щастя, а так він постійно займався державними справами, рідко бував удома, йому доводилось залишати Гелену саму, а їй хотілось розради, втіхи, саме це і штовхнуло її в обійми гетьманського скарбничого.

У Л.Костенко кохання виступає потужним рушієм людських сил, домінантою в спектрі духовних шукань особи в часи війни. Стан Б.Хмельницького після зради Гелени і поразки під Берестечком можна порівняти зі станом Марусі Чурай, яка пережила смерть Гриця, суд і ніч перед стратою. У них обох перед обличчям фізичної і духовної смерті відбувається зміна світоглядних позицій, але якщо Маруся вже пережила духовну смерть, то на Богдана ще чекає відновлення, воскресіння і як чоловіка, і як гетьмана.

Воскресіння і повернення Б.Хмельницького до життя і боротьби пов’язане з двома факторами: звісткою від Шрамка про те, що не всі загинули під Берестечком чи розбіглись, що ще є військо, яке хоче продовжувати боротьбу: "Мені без нього моторошна стежка. Кажу: – Де був, що вчора не було? – Учора син прийшов з-під Берестечка. А з ним півсотні війська прибуло. Півсотні війська! Війська… Боже правий! То є ще військо? Господи, нап'юсь" [1, 112]. І з коханням до Ганни Золотаренко. Л.Костенко створює дуже яскраві жіночі образи: якщо Гелена уособлює несамовиту пристрасть, жагу, сексуальний потяг, то Ганна – спокій, надію, спокійне майбутнє, впевненість, вона є символом жіноцтва і материнства: "Вона ж як вечірній промінь, що впав уже на руїну" [1, 144]. "…Ця жінка, що прийшла в моє життя, вона цілюща в дотику і слові. Важкі осмути пізньої любові вона знімає дотиком з чола" [1, 144], "Чи це душа самої України прийшла до мене в мій останній час?" [1, 139], "Не пишна пані, не Гелена, не ружа, хтива і п'янка, печальна жінка, недогленута, примучена – але ж яка!" [1, 139]. "Козацька жінка з гордими очима – вона мов крила в мене за плечима! Вона для мене у ці дні – як моє серце у мені!" [1, 156]. За Л.Костенко саме Ганна гідна честі бути першою українською гетьманшею, коли вона вживає це слово по відношенню до Гелени, то йдеться про гетьманшу як дружину гетьмана, а не як певний державний офіційний статус: "У Суботів не треба. Там ВОНА. Там тінь її. Там згадка найпоганша. То був мій дім. І то була жона. А цю – у Чигирин, бо це уже гетьманша!". Нам імпонує така думка, адже Мотрона була полячкою, мала польський гонор і пиху, схильність до польських звичаїв і бажання розваг, через що її не любив український народ, Ганна ж постає як представниця давнього козацького роду Золотаренків, чоловік якої загинув на війні, вона уособлює собою національну гідність і гордість, втілює кращі національні риси. Саме її мав сприймати український народ і козацька старшина як свою гетьманшу.

У романі "Берестечко" Л.Костенко сформулювала своєрідну філософію поразки: якщо спочатку гетьман вважає "Оце і все. Одна така поразка закреслює стонадцять перемог!" [1, 6]. "Хто я тепер? Найнижчий із найнижчих. Одна поразка – і пропало все" [1, 105], переживає, що народ не пробачить йому програного бою і жертв: "Мені те Берестечко ніколи не простять. І сам я не прощу собі самому" [1, 104]. Поступово гетьман розуміє, що альтернатива одна: "Мені вже так. Мені вже або вмерти. Або воскреснуть і перемогти" [1, 106]. А потім доходить висновку, що лише через поразки можна прийти до перемог: "І це ж поразка у житті не перша! Було всього – поломів і облог. А я вставав, на шаблю руку сперши. І крізь поразки йшов до перемог" [1, 146]. І доходить висновку, що "поразка – це наука. Ніяка перемога так не вчить" [1, 150].

У творі реальні історичні постаті і люди постають поряд з фантастичними: джура, Шрамко (священник), відьма, гончар, рицар на стіні, зброяр, порцелянова пані, зелений кінь.

У народних переказах та оповідях про нечисту силу відьма, як правило, є негативним персонажем, який шкодить людям, псує корів, насилає хвороби, допомагає чи шкодить у коханні, впливає на погоду. Насправді ж корені цього образу варто шукати в дохристиянських часах, у матріархаті, коли відьмами називали знавців таємної науки про чудодійні сили, що дрімають у землі, воді, дереві, камінні, навіть назва походить від "відати" тобто знати все. Негативного відтінку це слово набуло вже пізніше, за християнства. В образі української відьми злилися початки добра і зла. Саме світлу сторону сутності цього поняття і зображує Ліна Костенко: у романі відьма постає істотою, яка турбується і оберігає гетьмана, вона виступає віщункою, порадницею і бере на себе домашні клопоти: "Усі мене зреклися. Лише віщунка відьма ізвідкись прилетіла, і каже – на мітлі. Напарила любистку, ще й чари немудрячі То випере сорочку, то їсти дасть і пить. Їй стільки літ, що вже немає здачі. А ходить. А живе. А голосом скрипить. – А я ж тобі казала, що буде дощ і зрада. Що тут не переможеш. Ото ж бо і воно. Якби ж ти був послухав. Я вже й сама не рада, що бачу все як бачу, бо так мені дано. Як звуть її, не знаю. Явдоха, Настя, Івга. Віщує і ворожить, і рани замовля. Вона мені впеклася. Вона мене заїла. Але такої відьми нема і в короля" [1, 27]. "Та відьма все бурчить. У неї що не спомин – що я її не слухав, не вірив, а дарма. Та відьма як сльота. Хоч би літала в комин. Та в цій фортеці й комина нема" [1, 32]. Богдан ставиться з повагою до відьми, сприймає її як близьку людину: "Цій відьмі я багато чим завдячую. Я вже її не маю за чужу. У Польщі палять відьм. В нас ловлять на гарячому. А я в повазі при собі держу" [1, 134].

Зелений кінь теж є цікавим образом: його гетьман помічає як полив'яний візерунок на кахлі у зруйнованій фортеці в Паволочі: "І хоч склепіння проточили зливи. і вже та піч розтрісла увсібіч, ще кахлі є зеленої поливи – якась жар-птиця, виноградний лист і лев зелений, китичкою хвіст І сажотрус з драбинкою, і кінь, і ще химерних кількоро створінь" [1, 33]. Згодом цей кінь неначебто оживає: "А кінь зелений уже хрипить. Якими сльозами його окропить Яким заарканить його арканом Яким зупинити його барканом", "Я вже й обжився. Маю троє коней – зелений кінь і наші два коня" [1, 102], він починає ввижатись гетьману в його мареннях, особливо часто він з'являється, коли Хмельницький згадує про Гелену і її смерть, як кінь, на якому стратили його дружину. І мертва дружина теж увижається зеленою: "І зелена, зелена, зелена на воротях бовтається пані Гелена" [1, 52]. "Так їй і треба, земля їй розпадина! Пані Гелена, зелена гадина" [1, 53]. О.Горчак вважає, що зелений кінь – символ вини, адже гетьман картає себе за те, що став мимовільною причиною зради Гелени [5, 22]. Загалом, образ коня дуже цікавий і неоднозначний: кінь – це символ природи, сонця, молодості, плодючості полів, ствердження життя, краси і радості, могутності, багатства, степу, швидкості, волі, вірності і відданості, з іншого боку – символ депресії, інертності, байдужості і смерті. Кінь уособлює неприборкані пристрасті, природні інстинкти, несвідоме, у зв'язку з цим він часто наділявся здатністю пророцтва. Невипадкова і масть коня: зелений колір з одного боку символізує світло, весну, пробудження природи, життя, а значить молодість і радість, з іншого боку часто вживається у зв'язку з покійниками, як символ хвороби, смерті і зради. У романі зелений колір вживається в негативному значенні, а зелений кінь постає як символ смерті, зради Гелени і одночасно як символ вини гетьмана, який відчуває свою провину.

Гегель говорив про те, що історичний досвід свідчить, що народи й уряди на прикладі історії нічому не навчилися і ніколи не діятимуть згідно з повчаннями, які можна було б з історії засвоїти. Але роман у віршах Ліни Костенко "Берестечко" – це той твір, що змушує замислитись над проблемами української минувшини і сьогодення, він є дуже актуальним для українців на сучасному етапі державотворення і тому на нього варто звернути особливу увагу молоді.

Безперечно, твір досить складний для шкільного аналізу: важкий для сприйняття, насичений песимістичними роздумами, знаходиться на перехресті літератури, історії й філософії. Без відповідного обсягу знань, без підготовки до сприйняття і аналізу твору старшокласники не зрозуміють роман. Дуже важливо, щоб вони відчули дух епохи, місце битви у Визвольній війні 1648-54 років, і в історії загалом, зрозуміли масштаби поразки, уроки битви. А також звернули увагу на роль особистості в історії, на постать Б.Хмельницького в цій війні, зрозуміли проблему "лідер-народ", усвідомили велич і трагізм цієї постаті.

Як зазначають Н.Волошина і О.Бандура, під час аналізу мистецького явища необхідно встановлювати різні типи асоціативних зв'язків – частковосистемні (розгляд твору в контексті творчості митця), внутрішньопредметні (виявлення рис, спільних з творами інших письменників), міжпредметні (виявлення спільного з іншими видами мистецтв, суспільних наук тощо), а також дбати про постійне підвищення емоційного рівня учнів. Тому під час вивчення роману у віршах Л.Костенко "Берестечко" використовуємо частковосистемні зв'язки (активізовуємо знання і встановлюємо зв'язок з романом "Маруся Чурай" і поезією, прагнемо створити в учнів уявлення про цілісну авторську філософську концепцію), внутрішньо предметні: звертаємось до історичного роману П.Загребельного "Я, Богдан", який допоможе учням краще зрозуміти внутрішній світ Б.Хмельницького, поглянути на нього як на державного діяча і як на людину зі своїми радощами, тривогами і почуттями. Використовуємо і міжпредметні зв'язки: роман вивчаємо у зв'язку з творами суміжних мистецтв, активізуємо знання з історії України. Під час підготовки і проведення уроку радимо залучати матеріали археологічних розкопок, історичні документи, праці українських і зарубіжних істориків, твори усної народної

творчості, портрети гетьмана, репродукції картин. Варто спиратись на знання, які вже є в учнів з курсу історії України про Визвольну війну 1648-54 років під проводом Б.Хмельницького, але їх необхідно активізувати і поглибити.

Вивчати роман у віршах Л.Костенко "Берестечко" радимо протягом двох уроків, перший з яких проводиться спільно з вчителем історії.

Тема першого уроку: Філософія поразки у романі Л.Костенко "Берестечко".

Епіграфом беремо слова з твору: "Берестечко моє, дощами і кров'ю залите…".

1. Вступне слово. Розповідь вчителя української літератури про історію створення роману.

2. Доповідь, підготована учнем під керівництвом вчителя історії про битву під Берестечком. Подаємо орієнтовний текст доповіді.

Битва під Берестечком належить до другого періоду Визвольної війни під проводом Б.Хмельницького 1648-54 років. На першому етапі козацько-селянська армія одержала ряд блискучих перемог над польсько-шляхетськими військами під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями і завершила бойові дії у 1649 році Зборівським мирним договором з польським урядом, який обмежив свавілля магнатів на Україні, але не задовольнив повстанців.

Напочатку 1651 року польсько-шляхетські війська продовжили війну. Війська у Б.Хмельницького було менше ніж у попередніх роках: з'явились незадоволені політикою гетьмана, а союз з татарами не подобався народу, бо ті, вступаючи на українські землі, забирали ясир і чинили грабунки [3, 52], ці роки були неврожайними, а у козацькому таборі почалися пошесті. Поляки зібрали армію й у червні підійшли під місто Берестечко, де на правому березі річки Стир влаштували укріплений табір своєї 150-тисячної армії. Козацьке військо разом з татарами сягало 200 тисяч. Битва тривала з 28 червня до 10 липня і закінчилась перемогою польського війська. Татари не витримали натиску і втекли з поля бою. Хмельницький доручив командування військом ічнянському полковникові Филону Джалалієві, а сам погнався за ханом, сподіваючись зупинити його, але потрапив у полон [3, 53].

Битва тривала до ночі, козацьке військо на чолі з полковниками Іваном Богуном, Филоном Джалалієм, Матвієм Гладким вночі відступило. На лівому березі річки Пляшівки навкруги свого табору козаки збудували потужні земляні укріплення, і впродовж десяти днів перебували в облозі польсько-шляхетських військ. Обраний тимчасовим гетьманом козацький полковник Іван Богун вирішив вивести військо з табору через річку і болота на її правому березі: використавши вози, кожухи, мішки, кунтуші, сідла, козаки зробили три греблі через болото і потай від поляків почали переправлятись. Більшість козацьких полків 10 липня вийшла з оточення, але на переправах через болото багато людей загинуло, козаки втратили весь обоз і артилерію. Шляхта заволоділа табором із запасами харчів і зброї, але переслідувати відступаючих не поспішала і розійшлася по домівках. Хан тримав Б.Хмельницького в полоні до кінця липня, доки отримав викуп. Гетьман вирушив до Білої Церкви, куди сходились полковники із залишками пошарпаних своїх полків і почалася підготовка до боротьби. До речі, якраз у цей час, на подив поляків Богдан Хмельницький втретє одружився: його дружиною стала Ганна Золотаренко. Після поразки під Берестечком було підписано Білоцерківську угоду, яка в порівнянні зі Зборівською була кроком назад.

Битва під Берестечком була невдачею козацької армії, але дала важливі уроки і стимул до подальшої боротьби. Вона знайшла відображення в працях багатьох істориків і письменників.

3. Бесіда про жанрово-стильові та композиційно-сюжетні особливості твору. Подаємо орієнтовний перелік питань.

– Визначте жанр твору. Які особливості характерні для жанру "роману у віршах"? Назвіть зразки подібних творів.

Роман у віршах – найбільш розгорнута за обсягом форма ліро-епічного жанру, що з'явилася в період переходу від романтизму до реалізму. Роман у віршах відзначається широко розвиненим сюжетом, який поєднує людей, події і водночас ніби пронизаний ліричними відступами, які в цілому створюють образ ліричного героя.

- Проаналізуйте композиційні особливості роману.

- У межах якої художньої системи створений твір? Доведіть свою думку.

- Який конфлікт присутній у творі: внутрішній чи зовнішній? Сформулюйте його.

4. Доповідь учня "Богдан Хмельницький – видатний військовий і державний діяч XVII століття". Готується під керівництвом вчителя історії. Радимо під час роботи використовувати свідчення очевидців та історичні документи залучати портрети гетьмана. Пропонуємо орієнтовний текст доповіді, на допомогу словеснику подаємо аналіз портретів Б.Хмельницького за статтею В.Заруби [9].

У всій історії України немає людини, популярнішої за гетьмана Б.Хмельницького, досвідчений воїн і дипломат, визначний державний діяч, один з найосвіченіших людей свого часу. Сучасники, оцінивши його талант полководця і державного діяча, порівнювали його з Олександром Македонським та Олівером Кромвелем, сам же Кромвель у своєму листі звертався до нього так: "Богдан Хмельницький, божою милістю генералісимус греко-східної церкви, вождь усіх козаків запорозьких, пострах і викорінювач польського дворянства, скоритель фортець, винищувач римського священства, гонитель язичників і антихриста".

М.Грушевський у своїй "Історії України-Руси" вмістив такий історичний портрет гетьмана: "...Призвичаєний дипльоматизувати, ховати свої дійсні заміри під маскою згідливости й індіферентности – правдоподібно вихований в тім переконанню, що на світі, а особливо в політиці годі инакше жити і поступати, Хмельницький звичайно представлявся добродушним, скромним, непретенсійним. Очевидно любив навіть імпонувати сею крайньою простотою і невибагливістю свого особистого житя... Говорив радо, багато. Любив дотепкувати, вразити слухача несподіванкою. Взагалі бачимо мішанину щирої безпосередности з східнім лукавством і вирахованим актьорством, де часто не можна відріжнити щирого пориву від зручно уданої сцени безмірного гніву, роздражнення, жалю, і се сполученнє дрібношляхетської низькопоклонности, прищипленої вихованнєм і теж часами утрірованої умисно, з гордістю і свідомістю своїх сил, вірою в своє щастє і провіденціальне призначеннє, розвиненою великими подіями, які йому прийшлось пережити, – роблять дивне вражіннє...".

Почавши повстання з бажання помститись польським шляхтичам за особисту образу, адже не знайшовши справедливості ні в судах, ні у короля, він поступово перетворюється на народного вождя і захисника. У перших же битвах з поляками виявився його талант полководця, були здобуті перемоги під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, що мали величезне значення для розгортання Визвольної війни.

Був він також видатним дипломатом та політиком, адже зумів згладити соціальні суперечності між реєстровими та нереєстровими козаками, селянами та об'єднати їх у боротьбі за спільну справу – звільнення України від панування Речі Посполитої. Б.Хмельницький розумів, що в боротьбі з Польщею потрібні союзники, тому прагнув встановити дипломатичні відносини з Туреччиною, Кримом, Молдавією, вів переговори з правителями дунайських держав, підтримував дипломатичні зв'язки зі Швецією.

У результаті Визвольної війни виникла Українська козацька держава. Гетьман проводить активну державну діяльність: зміцнює козацьку адміністрацію, здійснює адміністративно-територіальний розподіл підвладної території на полки, сотні; запроваджує контроль за фінансами, податками; охороняє торгівлю та розвиток ремесла; надає пільги на розвиток церковно-монастирського господарства. Б.Хмельницький створює державний апарат управління, спираючись на допомогу козацької старшини – своїх наближених, добре освічених людей. Європейські держави визнали суверенітет України, направляючи своїх посланців, для укладення з нею угод.

Збереглась велика кількість портретів Б.Хмельницького, зроблених як пензлем сучасників гетьмана, так і митцями пізніших часів: на них ми бачимо гетьмана то молодецьким бравим козаком, то сивоусим втомленим дідом. Майстри зображували Б.Хмельницького так, як уявляли собі характер гетьмана і оцінювали його роль в історичному і політичному житті.

Найвідоміший і найдостовірніший з портретів – гравюра голандського художника із польського міста Гданська Вільгельма Гондіуса, датована 1651 роком. Цю гравюру майстер робив з портрета чи з малюнка іншого голандського майстра – Абрахама ван Вестерфельда, який відвідував Україну, можливо особисто зустрічався з гетьманом. Сам же Гондіус не бачив Б.Хмельницького.

На портреті ми бачимо спокійну, шляхетну, статечну людину. Про високе положення свідчить одяг: Богдан одягнений урочисто, у дорогі шати. На ньому парчевий жупан з коштовними застібками, комір з розкішного хутра, запнутий довкола шиї, з дорогою застібкою під підборіддям. Фігуру облягає пояс. Руки тримають шаблю з коштовним руків'ям і символ гетьманської влади – булаву. На голові гетьмана – парчева шапка, підбита соболями з двома страусовими пір'їнами. Обличчя гетьмана спокійне, але придивившись відмічаємо втому і сум в очах, запалі щоки, зморшки на чолі, що виказує мудрого і вдумливого політика, який усвідомлює всю відповідальність і з гідністю несе тягар, покладеної на нього долею й історією місії. Обличчя створює певний дисонанс з величчю одягу [9, 42].

Саме ця гравюра стала основою для багатьох різноманітних мистецьких творів. Вже в ІІ половині ХУІІ – напочатку ХУІІІ століття було створено велику кількість як олійних портретів, так і різних гравюр.

Українські народні майстри, пензлю яких належить ціла галерея портретів, привносили своє бачення цієї постаті.

Богдан Хмельницький назавжди увійшов в історію як творець української держави середини XVII століття, великий державний діяч, геніальний політик, полководець та дипломат.

5. Завдання для учнів.

- Схарактеризуйте образ Б.Хмельницького, який створила Л.Костенко у романі "Берестечко".

- Проаналізуйте за твором психологічний стан гетьмана після поразки під Берестечком. Які відчуття він переживає?

- Як Б.Хмельницький пояснює причини поразки козацького війська під Берестечком? Знайдіть коментарі у творі.

- Визначте проблематику твору. Підберіть цитати, які б ілюстрували зазначені проблеми:

а) відносини з сусідами;

б) людина і влада ("Не маю права вмерти. У тому ж і біда вся – при владі чоловік належить не собі. Але над ким, над ким, над ким тепер я в світі владен?! Самотній чоловік, я дуже безпорадне" [1, 95]).

в) проблема державності українського народу, комплекс меншовартості ("І все одно − віками у ярмі. Усім чужі. Для світу незначущі. Чи що ніяк не вирвемось самі. Чи що у нас сусіди загребущі. Ми, вільні люди вільної землі, тавро поразки маєм на чолі" [1, 121]);

г) любов до батьківщини ("Всі люблять Польщу в гонорі і в славі. Всяк московит Московію трубить. Лиш нам чомусь відмовлено у праві свою вітчизну над усе любить" [1, 93]).

д) питання мови ("Вони вважали мову нашу бідною і нас вважали темними людьми. Але ж, диви, найпершу в світі Біблію – слов'янську – миру появили ми!" [1, 98]);

е) ставлення до жінки;

є) міжусобиці між козацькою старшиною "Всі хочуть булави, всі борються за власть. Та й буде булава – як макова голівка. Отак поторохтять, і знову хтось продасть… отак воно і йдеться до руїни. Отак ми й загрузаємо в убозтво. Є боротьба за долю України. Все інше – то велике мискоборство" [1, 99]);

- У чому ж полягає "філософія поразки"? Як сам гетьман ставиться до поразки під Берестечком? Які уроки він отримує з цієї битви?

- Сформулюйте авторську філософію Л.Костенко і як вона висловлюється в романі. Чи можемо ми вважати, що вустами Б.Хмельницького авторка висловлює свою філософську і життєву концепцію?

6. Підсумки уроку. Домашнє завдання: написати твір-роздум на одну із запропонованих тем: "Свобода для Богдана Хмельницького – це…", "Проблема вибору у творі", "Межова ситуація" для Богдана Хмельницького".

Другий урок присвячений аналізу образів і символів у творі. Пропонуємо орієнтовну схему заняття.

Робота в групах. Кожна група отримує дослідницьке завдання, виконуючи яке учні використовують тексти творів Л.Костенко і П.Загребельного, історичні джерела, словники символів, твори усної народної творчості:

а) Характеристика образу Гелени.

б) Характеристика образу Ганни Золотаренко.

в) Образ відьми в фольклорі і в романі Л.Костенко.

г) Характеристика образів-символів у романі: зелений кінь, фортеця, могили, ворони.

Виступи представників груп і їх подальше обговорення.

Робота з творами мистецтва:

- Проаналізуйте репродукції картин В.Полтавця "Бій козаків з шляхетським військом", А.Гайдамаки "Берестечко". Прокоментуйте їх словами з роману.

- Проаналізуйте оформлення обкладинки твору Ліни Костенко "Берестечко": гетьманська булава, яка лежить у траві; хрест, який височіє на горі, змія і сонце. Поясніть символічність цих ілюстрацій.

- Як би Ви проілюстрували твір? Запропонуйте підбірку ілюстрацій до роману (можна використовувати ті, що вже існують, або свій варіант).

4. Підсумки уроку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Ліна. Берестечко: Історичний роман / Ліна Костенко. – К.: "Український письменник", 1999. – 156 с.

2. Загребельний П.А. Я, Богдан (Сповідь у славі): Роман / П.А.Загребельний. – К.: Рад. письменник, 1983. – 511 с.

3. Костомаров М. Богдан Хмельницький: Іст.нарис: Для серед. і ст. шк. віку / [Упоряд. і передм. В.О.Замлинського]; Худож. Л.А. Кацнельсон / М.Костомаров. – К.: Веселка, 1992. – 93 с.: іл. – (Гетьмани України).

4. Ромащенко Л. Минуле – урок для сучасності, проекція на майбутнє (роздуми над новим романом Ліни Костенко "Берестечко") / Л.Ромащенко //Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 5. – С .44-51.

5. Горчак О. Поразка / О.Горчак // Українська мова та література. – 2003. – Ч. 17. – С. 20-23.

6. Онищак Н. Ліна Костенко: спроба екзистенціального аналізу / Н.Онищак // Дзвін. – 1997. – № 9. – С. 152-154.

7. Фісун В. Демонологія центрального регіону Українського Полісся / В.Фісун // Берегиня. – 1999. – Ч.2 (21). – С. 8-23.

8. Чеховський І. Українська відьма на Лисій горі (національні особливості нічних польотів на чарівну гору) / І.Чеховський // Берегиня. – 2002. – Ч. 3 (34). – С. 13-35.

9. Заруба В. А який же той Хмель? Дещо з іконографії Богдана Хмельницького / В.Заруба // Наука і суспільство. – 1991. – № 9. – С. 40-44.

10. Марко В.П. Особливості внутрішнього монологу й художнього мислення в творах Павла Загребельного "Я, Богдан", "Тисячолітній Миколай", "Гола душа" / В.П. Марко // Стежки до таїни слова: Літературознавчі й методичні студії. Навчальний посібник. Для студентів філологічних спеціальностей. – Кіровоград: "Степ", 2007. – С. 184-194.

11. Ковалевський О. Ліна Костенко: філософія бунту й "філософія серця". Монографія / О.Ковалевський. – Харків: Прапор, 2001. – 176 с.

УДК 821.161.2-311.6

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО (ЗА РОМАНОМ А.ЧАЙКОВСЬКОГО "САГАЙДАЧНИЙ")

Лопатюк Ю. О., студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню соціально-психологічної характеристики Петра Конашевича-Сагайдачного в романі А.Чайковського "Сагайдачний".

Ключові слова: психологізм, портрет, образ, характер, пейзаж, засіб.

Лопатюк Ю.О. СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО (ЗА РОМАНОМ А.ЧАЙКОВСКОГО "САГАЙДАЧНЫЙ") / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Украина.

Статья посвящена исследованию социально-психологической характеристики Петра Конашевича-Сагайдачного в романе А.Чайковского "Сагайдачный".

Ключевые слова: психологизм, портрет, образ, характер, пейзаж, средство.

Lopatiuk I.O. PETRO KONASHEVYCH-SAGAIDACHNYI SOCIAL PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS (ON THE NOVEL BY A.CHAIKOVSKYI "SAGAIDACHNYI") / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

The article is dedicated to the study of Petro Konashevych Sagaidachnyi social psychological characteristics in the novel by A.Chaikovskyi "Sagaidachnyi".

Key words: psychologism, portrait, image, character, scenery, means.

Час вимагає збудити й активізувати історичну пам'ять народу, поновити й звеличити героїчні діяння предків, вказати гідні наслідування зразки патріотизму, героїзму, безоглядної самопожертви в ім'я